

AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE İLİSKİLERİNDE YUNANİSTAN FAKTÖRÜ

Harun ARIKAN*

Abstract

This article analyzes the EU's policy towards Greek-Turkish conflicts. It argues that although Greece has had some power to shape the EU's policy towards Turkey, her decisiveness in EU-Turkey relations has depended upon the EU's approval of Greece's linkage politics, which have sought to link the prospect of Turkish membership with the settlement of the Cyprus and the Aegean Sea issues. More precisely, Greece has been less effective when it comes to the EU's policy objective of strengthening the relations with Turkey, since the EU disapproves of Greece's linkage politics towards Turkey over Cyprus and the Aegean Sea issues. However, the Greek factor has been fully effective when it comes to the EU's policy objective of delaying Turkish membership itself. This has been due to the convergence between the linkage politics of Greece and the EU's policy objective of delaying the prospect of Turkey's EU membership. In fact, Greek objections to Turkish membership seem to have suited the EU preferences and been highly useful when the EU want to slow Turkey down as regards membership.

1. Giriş

Bilindiği gibi, Türkiye-Avrupa Birliği (AB)¹ ilişkileri 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile başlayan uzun bir süreç içinde şekillenmiştir. Bugün hala, Türkiye'nin AB ile entegrasyon sürecini nasıl tamamlayacağı, AB genişleme politikasının en önemli gündem konularından birini oluşturmaktadır. AB-Türkiye ilişkilerinde sürekli bir istikrarın sağlanamaması ve Ankara Antlaşması'nda belirlenen Türkiye'nin tam üyeliğini de içeren nihai hedeflere ulaşamamasının nedenleri, şu başlıklar altında özetlenebilir:

---

* Yrd.Doç.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Maastricht Antlaşmasından sonra Avrupa Birliği terimi, literatürde ortak akademik kullanım kavramı olarak yerini almıştır. Bu makale, Maastricht öncesi AB-Türkiye ilişkilerini de kapsamına ragmen, ortak kullanım ilkesine sadık kalarak AB kavramı makale boyunca kullanılmıştır. Bu nedenle AB kavramı aynı zamanda Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Topluluğu terimlerini de kapsamaktadır.

- Tarafların ekonomik ve siyasal politikalarının ortaklık antlaşmasında belirlenen yükümlülükler ve sorumluluklarla uyum göstermemesi,
- Tarafların kendi nesnel koşullarının ve geleceğe yönelik tercih ve politikalarının zamanla değişime uğraması,
- Avrupa Birliğinin “Tek Senet Sözleşmesi” (Single Act) ile başlayarak Maastricht Antlaşmasıyla ivme kazanan, kendi içerisinde yaşadığı entegrasyon sürecinin AB-Türkiye ilişkileri üzerinde yarattığı etkiler,
- Ulus-devleti asma sürecindeki AB sistemine, Türk siyasal sisteminin uyum sorunları,
- Türkiye’nin klasik diplomasi mekanizmaları dışında, diğer diplomasi kanallarını yeterince kullanamaması; örneğin AB kurumlarının etkiye açık olduğu ‘ikinci kanal’ ve ‘baskı grubu diplomasisi’ mekanizmalarının, etkin bir şekilde işletilememesi,
- AB-Türkiye Ortaklık Antlaşması araçlarının, Türkiye’yi AB entegrasyon sürecine hazırlayacak mekanizmalardan yoksun olması,
- Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı uyguladığı “sartlı diplomasi” stratejisinin, AB’nin Türkiye’ye yönelik politikasının şekillendirilmesi sürecindeki etkinliği.

Süpheşiz bu nedenler listesi uzatılabilir ve içerik olarak çeşitlendirilebilir. Ayrıca bu listede ifade edilen nedenlerin her biri oldukça ayrıntılı bir analiz gerektiren kapsamlı birer konu başlığıdır. Çalışmada bu nedenlerden biri olan Yunanistan faktörünün rolü ve etkinliği üzerinde durulacaktır. Makalenin ana konusu, AB’nin Türkiye yönelik politikasında ve uygulanmasında Yunanistan’ın ne derece belirleyici olabildiğidir. Aynı zamanda, bu çerçevede içinde, AB’nin iki ülke arasındaki sorunlara yönelik izlediği politika stratejileri’nin doğurduğu sonuçlar ile AB’nin genişleme politikasının güvenlik hedefleri arasındaki çelişkiler ele alınacaktır. Ortaya atılan soru ve inceleme birimleri üzerinde kapsamlı bir analiz yapılabilmesi için, Yunanistan faktörünün etkinliği AB-Türkiye ilişkilerinde karşılıklı ilişki ve stratejilerin değişim seyrine dayanılarak birbirinden ayrıt edilen beş belirleyici süreç çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu süreçler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Avrupa Birliğinin Türk-Yunan sorunlarına bakışı: 1981-1987,
- Türkiye’nin tam üyelik başvurusu ve AB’nin politika tercihlerinde değişimler,
- Gümrük Birliği sürecinde Yunanistan faktörü: AB’nin paradoksal politika yaklaşımı,

- Gümrük Birliği sonrası Avrupa Birliği'nin Türk-Yunan sorunlarına bakisi,

- Helsinki sonrası Türk-Yunan ilişkilerinde “diyalog diplomasisi”.

Çalışmada öncelikle Türkiye ve Yunanistan'ın AB'ye yönelik dış politika stratejilerini şekillendiren dinamiklerin üzerinde durulacak, daha sonra çalışmada AB-Türkiye ilişkilerinde Yunanistan faktörü bes farklı gelişim süreci içinde ele alınarak, analiz edilecektir.

2. Yunanistan ve Türkiye'nin Dış Politika Stratejilerinde Avrupa Birliği'nin Yeri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da kurulan örgütler içinde yer almak, Yunanistan ve Türkiye'nin dış politika önceliklerinde önemli bir yer tutmudur. Her iki ülke, bu amaçlarını gerçekleştirerek dış politika stratejilerini birbirlerini kontrol etme esası üzerine kurmuşlardır. Bu bağlamda, Avrupa Kitasi içerisinde oluşan örgütler içerisinde yer almak, tarafların Avrupa içerisindeki dengeleri kendi lehlerine yönlendirme hedefleri açısından önem kazanmıştır. Örneğin, Yunanistan'ın AB'ye “Ortaklık Anlaşması” için başvuruda bulunmasından iki hafta sonra, Türkiye'nin aynı şekilde “Ortaklık Anlaşması” için başvuruda bulunması zamansal rastlantıdan çok, Yunanistan'ın Avrupa platformunda kontrol edilmesi isteği ile açıklanabilir.² Benzer şekilde, 1974 Kıbrıs Barış Harekati sonrası ABD'nin Kıbrıs politikasına tepki göstermek amacıyla NATO'nun askeri kanadından çekilen Yunanistan, AB'ye tam üyelik başvurusu yaparak hem Türkiye lehine değişen dengeyi tekrar kurmak; hem de AB kurumlarını örgütsel platform olarak kullanarak, Ege ve Kıbrıs konularında Türkiye'ye karşı avantajlar elde etmeyi amaçlamıştır.³ Yunanistan'ın AB daimi temsilcisinin tam üyelik başvuru sonrasında “olası bir Türk-Yunan çatışmasında AB'nin Yunanistan'ı desteklemesini bekliyoruz”⁴ şeklinde bir açıklama yapması da yukarıdaki savı doğrulamaktadır.

Yunanistan'ın tam üyelik başvurusu karşısında, Türkiye “mesaj diplomasisi” mekanizmalarını devreye sokarak, AB üyesi ülkelere gönderdiği diplomatik mesajlar yoluyla, Yunanistan'ın üyeliğinin Türkiye-AB ilişkileri üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerden duyduğu kaygıyı ifade etmiştir.⁵ Oysa, o dönemde aynı ortaklık anlaşmasına sahip Türkiye'nin, Yunanistan ile birlikte AB'ye tam üyelik için başvuru yapması daha rasyonel bir politika tercihi olarak değerlendirilebilirdi. Bu durumda AB, aynı ortaklık anlaşmasına sahip Türkiye ile

² Bkz, Mehmet Ali Birand, *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası:1959-1990*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

³ Matthias.G. Christakis, *Greece and European Community*, Ph.D Thesis, University of Kent, the UK, 1993, s.87.

⁴ Matthias Esche, “A History of Greek-Turkish Disputes”, *Journal of Common Market Studies*, 1990, Vol.19, No 1, s.51.

⁵ Bkz, İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Asma Çabalarındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s.240.

Yunanistan'ın başvurusunu aynı koşullar altında değerlendirme zorunluluğunda kalabilirdi. Türkiye'nin böyle bir başvuruda bulunmamasının temel nedenleri dissal faktörlerden çok, iç politikada yaşanan sorunlardan kaynaklanmıştır. Söyle ki;

- Türkiye'de o yıllarda istikrarsız koalisyon hükümetleri iktidardaydı ve koalisyon ortaklarının dış politika tercihleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktaydı. İnce hesaplar üzerine kurulmuş bu koalisyon hükümetlerinin ortakları olan “Milliyetçi Hareket Partisi” ve “Milli Selamet Partisi” o dönemde, Türkiye'nin Avrupa kurumlarıyla yakın ilişki kurmasına sıcak bakmamışlardır.⁶

- Tam üyelige katılım için gerekli olan ekonomik koşullar ve siyasal yönelimlerin o dönemdeki nesnel koşullara ve Türkiye'nin kalkınma için benimsediği kalkınma planları hedeflerine uyumsuzluğu söz konusuydu. Ankara Antlaşmasının ekonomik yükümlülüklerini yerine getiremeyen Türkiye'nin, AB'nin “Tek Pazar Ekonomisi” vizyonuna uyum sağlaması ve ekonomi politikalarını, bu vizyona göre yeniden yapılandırılması çok zor görünmekteydi.

- O dönem içerisinde, 1974 Kıbrıs Barış Harekatinin Avrupa'da yapmış olduğu etkiler nedeniyle üye ülkelerden yeterli destek sağlanabileceğinden kasku duyulması.

Türkiye, büyük ölçüde içsel faktörlerden kaynaklanan bu nedenlere bağlı olarak, tam üyelik başvurusu yerine alternatif politika olarak, AB'den bir takım siyasal güvence ve imtiyazlar talep etti. Bu talepler şu başlıklar altında özetlenebilir:

- AB'nin Yunanistan'ın tam üyeliğinin Türkiye-AB ilişkilerini etkilemeyeceğine dair siyasal güvence vermesi,

- Türkiye'nin siyasi konuların tartışıldığı “Avrupa Politik İşbirliği” (European Political Cooperation) mekanizmasına tam yetkiyle katılımın sağlanması,

- Yunanistan'ın gelecekte Türkiye'nin tam üyeliğini veto etmeyeceğine dair bir maddenin, AB-Yunanistan Katılım Ortaklığı Belgesi'ne konulması.

Türkiye'nin yukarıda belirtilen talepleri, AB tarafından kısmen olumlu karşılanmıştır. Yunanistan'ın tam üyelik başvurusunun tartışıldığı 1975 Lüksemburg Zirvesinde yayınlanan bildiride, “Yunanistan'ın tam üyeliğinin AB-Türkiye ilişkilerini etkilemeyeceği” deklare edilerek⁷, Türkiye'ye siyasal güvence verilmiştir. Fakat, daha sonraları uygulamada görüleceği gibi, bu güvence etkisiz kalacak, Türkiye-AB ilişkileri tarihinde bir ölü metin (Death Letter) olarak yerini

⁶ Bkz, Esra Ceyhan, Dünden Bugüne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1997.

⁷ European Council, Presidency Declarations, Luxembourg, 24 June 1975, Brussels, General Secretariat of the Council.

alacaktır. Türkiye'nin, Avrupa Politik İşbirliği (API) mekanizması içerisinde tam yetki ile katılım talebi ise, İngiltere ve Almanya tarafından desteklenmesine rağmen, Belçika ve Fransa Türkiye'nin tam üye olmadan API mekanizmasında yer almasının AB yasal prosedürü açısından mümkün olamayacağını ileri sürerek, bu talebe karşı çıkmışlardır. Buna karşılık bir orta yol bulunarak, Türkiye'yi ilgilendiren konular gündem maddesi olduğunda, Türkiye'nin kararlar konusunda bilgilendirileceği ve görüşünün alınacağı güvencesi verilmiştir.⁸

Özetlemek gerekirse, Türkiye'nin Yunanistan'ın AB'ye tam üyelik başvurusu karşısında izlemiş olduğu diplomasi, etkisiz olduğu kadar, ülkenin dış politika öncelikleriyle tutarsızlık göstermiştir. Ülke içerisinde yaşanan politik belirsizlik, kaos ve siyasi otoritelerdeki istikrarsızlık, ülkenin dış politika önceliklerini ikinci plana itmiştir.

3. Avrupa Birliğinin Türk-Yunan Sorunlarına Bakışı : 1981-1987

1981 yılında AB'ye tam üye olarak katılan Yunanistan, bu şekilde Avrupa platformunda Türkiye'ye karşı "AB kartı" avantajını elde etmiştir. Üyelikten hemen sonra 18 Ekim 1981 seçimleriyle iktidara gelen Andreas Papandreu liderliğindeki PASOK Hükümeti ise, Türk-Yunan sorunlarını bir Avrupa sorunu haline getirmeyi Yunan dış politikasının öncelikli hedefi konumuna getirmiştir.⁹ Yunanistan'ın bu diplomasi atagından pek hoşnut kalmayan diğer üye ülkeler, Yunanistan'a Lüksemburg Zirvesi Deklarasyonunda Türkiye'ye verilmiş olan siyasi güvenceyi hatırlatarak, ikili sorunların taraflarca çözülmesi gerektiğini bildirdiler.

AB'nin Türk-Yunan sorunlarına karşı bu şekilde bir denge politikası izlemesinin temel nedeni stratejik çıkarlarıdır. 1979 yılında İran'daki rejim değişikliği, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'i işgal etmesi ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin 12 Eylül 1980 müdahalesini gerçekleştirmesi gibi bölgede meydana gelen önemli gelişmeler, Soğuk Savaş dengeleri açısından Türkiye'nin Avrupa için stratejik önemini artırmıştır. Bu ortamda AB, Türk-Yunan sorunları konusunda taraf olarak, yeterince kirilgan bir iç yapı dinamiğine sahip Türkiye'deki dengeleri daha fazla bozmak istememiş, ülkedeki batı yanlı eğilimlerin desteklenmesini, gerekli bir stratejik politika unsuru olarak görmüştür.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, Yunanistan'ın Türkiye ile sorunlarını AB platformuna taşıma çabaları, Birlik içerisinde Almanya, Fransa ve İngiltere gibi etkili üye ülkeler tarafından desteklenmemiştir. Örneğin, İngiltere Disisleri Bakanı 1985 yılında yaptığı Türkiye ziyaretinde, "AB kurumlarının Türk-Yunan uyumsuzluklarına taraf olmayacağını" açıklamıştır.¹⁰ Yine aynı şekilde, dönemin Almanya Başbakanı, Helmut Kohl, Türkiye'deki resmi

⁸ Tunç Aybak, An Analysis of the Process of Association Between Turkey and European Community in the Context of European Integration and Co-operation, Ph.D Thesis, University of Hull, England, 1995 s.198.

⁹ Christakis, s.45.

¹⁰ Financial Times, 13 February 1985, s.8.

temaslarında, “Yunanistan’ın AB kurumlarını Türkiye’ye karşı kullanmasına izin vermeyeceklerini” belirtmiştir.¹¹

AB üye ülkelerinin Türk-Yunan sorunlarına taraf olmama yönündeki politika tercihleri, Yunanistan tarafından AB ilkelerinin ihlali olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Kıbrıs’ta meydana gelen gelişmeler ve 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) bağımsızlığının ilan edilmesi üzerine Yunanistan, AB kurumlarını Türkiye’ye karşı harekete geçirmek için çabalarını yoğunlaştırmaya başlamıştır. Uğur’un belirttiği gibi, “hem Yunan Hükümeti hem de Avrupa Parlamentosu’ndaki (AP) Yunanlı parlamenter Kıbrıs konusunu AB’nin değişik platformlarında gündeme getirmişlerdir. Bu girişimlerin bir göstergesi, AP toplantılarında Kıbrıs’la ilgili olarak sorulan soruların sayısındaki dikkat çekici artıştır.”¹² Sonuç olarak, AP Yunan asilli üyelerin girişimleri ile, KKTC’nin tanınmayacağı ve Türkiye’nin KKTC’nin bağımsızlığını tanıyan kararını geri alma çağrısı yapan bir deklarasyon yayınladı.¹³ AP’nin bu sert deklarasyonu (doğrudan seçim ile gelen ilk Parlamento olma özelliği de dikkate alındığında) AB içerisinde karar alma sürecinde etkin olabilme çabalarının da bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Buna karşılık, AP’nin aksine asıl karar mercii olan Bakanlar Konseyi daha diplomatik bir dil kullanarak, Kıbrıs’ta kalıcı bir çözüm için Türkiye’nin Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde etkin ve yapıcı bir rol oynaması gerektiği çağrısında bulundu ve KKTC’nin kuruluşu ile ilgili kaygılarını dile getirdi.¹⁴

Yukarıdaki AB Bakanlar Konseyi ve AP kararları referans gösterilerek, AB’nin Türk-Yunan sorunlarına karşı izlemiş olduğu “denge politikasını” terk ettiği anlamı çıkarılmamalıdır. Aksine, bu dönemde AB’nin, Türkiye’deki askeri müdahale sonucu askıya alınan AB-Türkiye Ortaklık Anlaşmasını tekrar aktif hale getirebilmenin yollarını aradığı görülmektedir. Türkiye’de 1983 yılında sivil Hükümetin iktidara gelmesi ve yeni Hükümetin AB ile ilişkileri geliştirme hedefini dış politika öncelikleri içerisinde yer vermesi, Türkiye-AB arasındaki diplomatik süreci arttırmış ve taraflar ilişkileri yeniden yapılandırmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Ekonomik açıdan ise, Anavatan Partisi (ANAP) Hükümetinin dışı açık liberal bir ekonomi politikası benimsemesi ve bu bağlamda AB’nin büyüyen Türkiye pazarında yer alma isteği, taraflar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini gerekli kilmaktaydı.

Bir başka ifade ile, taraflar arasındaki politik, ekonomik ve stratejik çıkarlar, ilişkilerin yeniden yapılanmasını gerektirmekteydi. Bu çerçevede, AB-Türkiye ilişkilerinin güçlendirilmesi ve Ortaklık Antlaşması’nın yeniden yürürlüğe konulması AB’nin 20 Mart 1984 Lüksemburg ve 1986 Lahey

¹¹ Agency Europe, No: 5406, 1984, s.7.

¹² Mehmet, Uğur, Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak /İnandırıcılık İkilemi, İstanbul, Everest Yayınları, 1999, s. 220.

¹³ European Parliament, “Resolution on Cyprus”, The Official Journal of the European Communities, 17 November 1983.

¹⁴ European Council, Presidency Conclusions, Luxembourg, 10-11 March 1984, Brussels, General Secretariat of the Council.

Zirveleri'nin temel gündem konularından birisini oluşturmıştır. Yunanistan, diğer ülkelerin bu yöndeki tutumlarını eleştirmeyi sürdürerek, Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilebilmesi için, Türk ordusunun Kıbrıs'tan çekilmesini ve Ege'deki uyumsuzluğun Uluslararası Adalet Divanına götürülmesini ön koşul olarak vurgulamayı sürdürmüştür.¹⁵ Buna karşılık AB üye ülkelerin, Türkiye-AB ilişkilerini yeniden yapılandırma yönündeki kararlılığı, Yunanistan'ın "sartlı diplomasisinin" etkinliğini azaltmıştır. Nihayet, askeri müdahaleyle askiya alınan AB-Türkiye Ortak Parlamenterler Komitesi ve Ortaklık Konseyi toplantıları, 1986 yılı sonlarına doğru yapılmış, ilişkilerin geliştirilmesi ve Ankara Antlaşmasının tekrar yürürlüğe konulması kararı alınmıştır.

Özetlemek gerekirse, 1981-1987 döneminde, Yunanistan'ın Türkiye ile sorunlarını Avrupa platformlarına taşıma diplomasisi etkili olamamıştır. AB, Türk-Yunan sorunlarına karşı "denge politikası" izleyerek, AB kurumlarının Yunanistan tarafından Türkiye'ye karşı kullanılmasına izin vermemiştir. Bu incelemeler ışığında şu sonuç çıkarılabilir: bu dönem içerisinde Yunanistan'ın AB'nin Türkiye politikasının yapılandırılmasında ve uygulanmasındaki etkinliği, diğer ülkelerin bu konudaki politika tercihlerine bağlı olmuştur.

4. Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu ve Avrupa Birliği'nin Politika Tercihlerinde Değişimler

Türkiye'nin 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusu, AB'nin ekonomik entegrasyon sürecini siyasal alana taşıyarak "Avrupa Kimliği" yaratma arayışlarına girdiği bir dönemle eş zamanlı gerçekleşmiştir. Ortak Dis ve Güvenlik Politikası (Common Foreign Security and Defence Policy) oluşturma gerekliliği 1987 yılında "Avrupa Tek Senedi" ile deklare edilmiş ve 1993 tarihinde yürürlüğe giren "Maastricht Anlaşması" ile bu yöndeki hedefler, yasal zemine taşınmıştır. Bu gelişmeler, Avrupa Birliği'nin dünya siyasetinde etkin olma istegini gösteren bir yapısal değişim olduğu kadar, AB'nin siyasal "Avrupa Kimliği" oluşturma çabalarını ortaya koyan bir yapılanma olarak da değerlendirilmelidir. AB'nin siyasal entegrasyon hedefine yönelmesi, üyelik kriterlerinin bu hedefler doğrultusunda yeniden düzenlenmesini ve yapılandırılmasını gerekli kılmıştır. Bir başka ifade ile, aday ülkelerin komşuları ile veya üye ülkelerle olan siyasal anlaşmazlıklarını üyelik öncesi çözüme kavuşturması gereği, AB tarafından üyelik için bir ön koşul olarak belirlenmiştir. "Siyasal Avrupa Kimliği" oluşturma çabasında olan AB, komşularıyla siyasal içerikli sorunlarını çözememiş aday ülkelerin, Birliğin politik entegrasyon sürecini olumsuz etkileyebileceğini ileri sürerek, yeni siyasal üyelik kriterine mesruluk kazandırmıştır.

Fransa-Almanya ittifaki önderliğinde gelişen Avrupa siyasal entegrasyon süreci, AB'nin kurumsal yapısında değişimlere yol açtığı kadar, Birliğin karar alma sürecinde Birlik kurumlarının yetkileri konusunda yeni bir yapılanmayı gündeme getirdi. "Avrupa Tek Senedi Sözleşmesi" ve "Maastricht Antlaşması" ile birlikte, AP ve Komisyon, karar alma sürecinde yeni yetkiler kazanarak, AB'nin dış ilişkilerinin belirlenmesinde etkin rol oynayan kurumsal aktörler konumuna

¹⁵ The Economist, 12 July 1986, s.8.

geldiler. Özellikle, 1979 tarihinden itibaren doğrudan seçimle oluşan Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve Bakanlar Konseyi'nin çalışma ve etkinliklerini "Avrupa Siyasal Kimliği" prensiplerine uygunluk açısından denetlemeye başladı.

AB'nin kendi içerisinde yaşadığı yapısal değişimler, Yunanistan'ın iki ülke arasındaki sorunları "Avrupalılaştırma" çabalarını yeni bir aşamaya taşımıştır. AB'nin siyasal bütünleşme sürecine yönelmesi, Yunanistan'ın çabalarını bu süreçte başka amaçlarla kullanılması yönünde yeni bir AB stratejisinin öne çıkarılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Ortak Dis ve Güvenlik Politikası'na (ODGP) yüklenen politik vizyon, Yunanistan'ın Türkiye ile sorunlarını Avrupa platformuna taşıma çabalarının yasal ve kurumsal dayanağını güçlendirmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak, Yunanistan, AB'nin Türk-Yunan sorunlarına karşı izlemiş olduğu "el çekme" politikasının (hands off policy), Birliğin ODGP prensipleri ile çelistigini ileri sürerek, Türkiye ile arasındaki ikili sorunları, AB platformuna taşıma çabalarını artırmaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB kurumları içerisinde temsil avantajını kullanan ve Avrupa Parlamentosu'nun da desteğini alan Yunanistan, Kıbrıs ve Ege sorunlarını AB-Türkiye ilişkileri çerçevesine taşımayı başarmıştır. Örneğin, tarafsız olması yasalarla öngörülen Yunanistan'ın Avrupa Komisyonundaki Komiseri, Türkiye'nin "Kıbrıs'tan askeri gücünü geri çekmesinin" ve "Ege sorununun çözümü için Uluslararası Adalet Divanının yetkisini tanimasının", ülkenin tam üyelik başvurusunun değerlendirilmeye alınmasının ön koşulları olduğunu vurgulamakta bir sakınca görmemiştir.¹⁶ Yunanistan'ın AB kurumlarını Türkiye'ye karşı harekete geçirme çabaları, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik başvurusu sonrasında etkinliğini hissettirmeye başlamıştır. Yunanistan, bu gelişmeler ışığında Türkiye üzerinde tam üyelik sürecinde baskı oluşturarak, Kıbrıs ve Ege sorunlarında kendi çıkarları doğrultusunda tavizler koparmayı önceleyen bir stratejiye yönelmiştir.

Yukarıda özetlenen AB içerisinde meydana gelen siyasal ve kurumsal yapıdaki değişimler ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı uyguladığı "sartlı diplomasi", AB'nin Türk-Yunan sorunlarına bakışını belirli ölçüde değişime zorlamıştır. Ancak, AB'nin politika tercihindeki değişimin nedenlerini Yunanistan'ın "sartlı diplomasisi" ve bu ülkenin AB Konseyindeki veto yetkisinin varlığına bağlamak hızlı bir çıkarım olur. Bu değişimin nedenlerini Kıbrıs'ın AB ile entegrasyona yönelmesi ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik için başvuru yapmış olmasında aramak gerekmektedir.¹⁷ Özellikle, Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin siyasal ve ekonomik entegrasyon sürecine muhtemel etkileri dikkate alındığında,¹⁸ AB Türkiye'ye karşı ancak sınırlı ve ölçülebilir riskler ve yükümlülükler alabilme kapasitesine sahipti.¹⁹ Bu bağlamda AB, Türkiye'nin üyelik beklentilerini ertelemek için, ülkenin Yunanistan ile olan sorunlarını gerekçe göstererek, Yunan

¹⁶ The Cyprus News, 22 December 1987, London, s.5.

¹⁷ Mehmet, Ugur, Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak /İnandırıcılık İkilemi, İstanbul, Everest Yayınları, 1999, p.225.

¹⁸ Bakınız John Redmond, The Next Mediterranean Enlargement: Turkey, Cyprus, Malta?, Dartmouth: Aldershot, 1993.

¹⁹ Konuyla ilgili geniş bilgi için, bakınız Ugur, Bölüm 2, 4 ve 5.

faktörünü AB-Türkiye ilişkilerinde etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Fakat, AB'nin, Türkiye'nin tam üyelik talebine vereceği yanıtın, Türkiye'deki demokratikleşme sürecine ve ülkenin Avrupa ile bütünleşme çabalarına olumlu etkilerinin olması ve Birliğin Türkiye'deki ekonomik, politik ve stratejik çıkarlarını da içermesi gerekiyordu. Bu değerlendirmeler ışığında, AB'nin Türkiye'ye uzun dönemde Avrupa'yla bütünleşmeyi sağlayacak bir Avrupa perspektifi vermesinin uygun bir politika stratejisi olduğuna karar verildi.

Türkiye'nin adaylık başvurusu hakkındaki Komisyon Raporu dikkatlice incelendiğinde, Türkiye'ye sunulan alternatif Avrupa stratejisinin, diplomasi literatüründe "containment policy" (çerçeveleme politikası) olarak tanımlanan bir içeriğe sahip olduğu görülebilir.²⁰ Containment policy iki boyutlu bir kavramdır. Buna göre, Türkiye'nin tasıdığı risk/maliyet faktörleri nedeniyle AB'ye üyeliğinin entegrasyon sürecine yapacağı olumsuz etkilerin önlenmesi; bu yapılırken Türkiye'nin, (saglayacağı çeşitli avantajlar nedeniyle) bütünüyle entegrasyon sürecinden dışlanmayıp, birtakım cazip "paket programlar" aracılığıyla Birliğin etki alanı içinde tutulması amaçlanmaktadır.

Türkiye'ye sunulan bu stratejinin belirgin üç özelliği şunlardır:

- Türkiye'nin tam üyelik beklentilerinin belirsiz bir süre için ertelenmesine karşılık, Türkiye'nin "Avrupa kimliğinin" tanınması yoluyla, bu ülkenin uzun dönem içerisinde Avrupa entegrasyon sürecinde yerinin olduğunun teyit edilmesi,
- AB-Türkiye Ortaklık Anlaşması'nın geliştirilerek işler hale getirilmesi ve Türkiye'yi uzun dönemde AB ile uyumlaştıracak paket programların uygulanmaya konulması,
- Türkiye'nin Batı Avrupa Birliği'ne (BAB) ortak üye yapılarak, NATO-AB eksenli oluşturulan "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" yapılanmasına dahil edilmesi.²¹

Türkiye Raporunun AB Bakanlar Konseyi tarafından 1990 yılında kabul edilmesinin hemen ardından, Komisyon 5 Şubat 1990 tarihinde AB Bakanlar Konseyinde görüülen "Matutes Raporu"nu (Matutes Package) uygulamaya koymayı hedeflemiştir.²² Paket program olarak düzenlenen "Matutes Raporu", bir taraftan Gümrük Birliğinin kurulmasıyla ekonomik entegrasyonu, diğer taraftan ise, siyasal ve güvenlik alanlarında işbirliğinin en yüksek düzeyde geliştirilmesi yoluyla uzun dönem içerisinde politik entegrasyonu amaçlamaktaydı. Ancak AB, buna paralel olarak Türkiye'nin tam üyeliğini uzun vadeye yayma yönündeki

²⁰ Bkz, Harun, Arikan, Turkey and European Union: An Awkward Candidate for EU Membership?, Ph.D. Thesis, submitted to the University of Birmingham, 2001, England.

²¹ Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ile AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası farklı kurumsal yapılanmayı içermektedir ve iki yapılanmanın fonksiyonları ve karar alma süreçleri farklı olmaktadır.

²² Agence Europe, 6 June 1990, Brussels, s.5.

stratejisine mesruluk kazandırmak için, siyasal dayanaklara gereksinim duymaktaydı. Gereksinim duyulan bu dayanaklar, Türkiye'deki insan hakları ihlali sorunları ve Türk-Yunan uyumsuzlukları çerçevesinde oluşturuldu. AB, bu sorunlar nedeniyle Türkiye'nin Birliğe katılmasının, Birlik içerisindeki politik uyumu ve hedeflenen Ortak Dis ve Güvenlik Politikası oluşturma çabalarını olumsuz etkileyebileceğini ileri sürdü.²³

Yukarıdaki analizler ışığında, AB'nin Türkiye'nin tam üyelik beklentilerini ertelemek için, Kıbrıs ve Ege sorunlarını referans göstererek, Yunanistan'ın şartlı diplomasisine destek verdiğini söylemek mümkündür. Özellikle Türkiye'nin tam üyelik talebine belirli nedenlerle olumsuz bakan bazı üye ülkelerin, Yunanistan faktörünü ön plana çıkarmaları yukarıdaki varsayımı desteklemektedir. Örneğin Alman Sansölye, Helmut Kohl, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun hemen ardından yaptığı basın açıklamasında, Kıbrıs ve Ege sorunlarını Türkiye'nin üyeliği yolunda en önemli engeller olarak tanımlayarak, bu sorunların çözümünü, Türkiye'nin AB üyeliği için ön koşul olarak belirtmiştir.²⁴ Benzer açıklamalar Fransa, İtalya ve İspanya gibi diğer üye ülkelerden de gelmiştir. Daha önemlisi, ilk kez 1990 Dublin Zirvesinde, Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Yunanistan ile arasındaki sorunların AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği belirtilerek, bu sorunların çözümünün Türkiye'nin tam üyelik perspektifi için ön koşul olduğunu belirtmiştir.²⁵ AB alanında çalışmalarıyla tanınan Profesör Dinan Desmond Dublin zirvesinde alınan bu kararı, "Yunanistan'ın AB tarafından Türkiye'ye karşı desteklenmesi" olarak yorumlamıştır.²⁶

Özetlemek gerekirse, Yunanistan'ın Türkiye'nin tam üyelik talebine karşı geliştirmiş olduğu "şartlı diploması" politikası, 1987 yılından itibaren AB tarafından kabul görmeye başlamıştır. Türk-Yunan sorunlarının kısa ve orta vadede çözümünün zorluğu dikkate alındığında, Yunanistan'ın "şartlı diploması" politikası amaçları ile AB'nin Türkiye'ye karşı uygulamak istediği "containment policy" stratejisi hedefleri arasında bir uyum birliği olduğu gözlenebilir. Gerçekten, gündem konusu Türkiye'nin tam üyelik talebi olan her platformda, AB Yunan faktörünü ön plana çıkarmıştır. Diğer bir ifadeyle, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı izlemiş olduğu "şartlı diploması" politikası, AB tarafından desteklenerek, Birliğin Türkiye için "şartlı üyelik" politikasına dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, çok önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir; AB Yunanistan'ın "şartlı diplomasisine" ancak Türkiye'nin tam üyelik konusu gündeme geldiğinde destek vermiştir. Bir başka ifadeyle, AB Türkiye'ye uyguladığı "containment policy" stratejisinin amaçlarıyla uygunluğu ölçüsünde, Yunanistan'ın "şartlı diplomasisine" destek vermiştir. Gümrük Birliği ve Helsinki süreçlerinde görüleceği gibi, Yunanistan'ın "şartlı diplomasisi", AB tarafından

²³ Agence Europe, 2 December 1989, Brussels, s.6.

²⁴ Financial Times, 28 November 1987.

²⁵ European Council, Presidency Conclusions, Dublin, 10-11 June, 1990 (Brussels: General Secretariat of the Council).

²⁶ Dinan Desmond, "The European Political Cooperation" in The State of European Community, London, Longman Press, 1991, s.147.

kabul görmemiş ve Yunan faktörü, AB-Türkiye ilişkilerinin belirlenmesinde çok etkili olmamıştır.

5. Gümrük Birliği Sürecinde Yunan Faktörü: AB'nin Paradoksal Politika Yaklaşımı

Belirtildiği gibi, AB'nin Türkiye'ye uyguladığı "containment policy" stratejisinin temel hedeflerinden birisi, Türkiye'yi uzun dönem içerisinde Avrupa entegrasyon sürecine hazırlamaktı. Bu bağlamda, AB-Türkiye arasında Gümrük Birliğini kurmak, AB'nin Türkiye'ye uyguladığı "containment policy" stratejisinin en önemli ekonomik aracı olarak görülmekteydi. AB'ye göre, Gümrük Birliği ile ekonomik alanda oluşturulacak entegrasyon, Neofonksiyonalist kuramin ileriye sürdüğü "yayılma etkisi" (spill over effect) yaratarak, diğer alanlarda da AB-Türkiye arasındaki entegrasyon sürecini hızlandıracak bir mekanizma oluşturacaktı. Pratikte, taraflar arasında var olan ekonomik, politik ve stratejik çıkarlar, ilişkilerin yeniden yapılandırılarak işler bir yapıya kavuşturulmasını gerektiriyordu. Bu nedenle Türkiye, AB'nin sunduğu "containment policy" stratejisini reddetmedi (veya kabul etmeme alternatifine sahip değildi). Fakat, Yunanistan, AB'nin Türkiye ile ilişkileri yeniden yapılandırma stratejisine karşı çıkarak, Kıbrıs ve Ege sorunları çözülmeden bu sürece izin vermeyeceğini bildirdi. Bu gelişmelere paralel olarak Yunanistan, özellikle Kıbrıs sorununu AB-Türkiye ilişkileri çerçevesine etkin bir şekilde taşıyabilmek için, yeni bir diplomatik manevra hazırlığı başlattı. Bu politik manevranın en önemli unsuru, Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği için 1990 yılında başvuruda bulunmasıdır. Burada dikkat çeken nokta, AB Bakanlar Konseyi'nin Türkiye için 1990 yılında kabul ettiği ve uygulamaya koyduğu "containment policy" stratejisi ile Güney Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusunun es zamanlı olmasıdır. Bu politik manevra ile Yunanistan, bir yandan AB-Türkiye ilişkilerinin tartışıldığı Brüksel masasında Türkiye'ye karşı pazarlık gücünü artırmayı; diğer yandan ise, AB'den Güney Kıbrıs'ın tam üyeliği için politik güvence almayı amaçlamıştır.

Yunanistan'ın AB'nin Türkiye ile ilişkilerini yeniden yapılandırma sürecine karşı çıkmasına rağmen, diğer üye ülkeler Türkiye'ye bir Avrupa perspektifi verilmesinin gerekliliğine inanmışlardır. Örneğin, 1992 tarihli Lizbon Zirvesi Deklarasyonu'nda, AB, Türkiye ile politik diyalogun en yüksek düzeyde geliştirilmesi ve diğer alanlarda işbirliğinin artırılmasının gerekliliğini önemle vurguladı.²⁷ Ayrıca, diğer üye ülkeler Yunanistan üzerinde baskı kurarak, Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesinin Yunanistan'ın kendi çıkarları açısından da gerekli olduğunu ve Türkiye'nin işbirliği olmaksızın, Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümünün mümkün olamayacağını ifade ettiler. Bunun sonucu olarak, Yunanistan, "sartlı diplomasi" politikasına, istememesine rağmen, esneklik kazandırmak zorunda kalmıştır. Örneğin, Yunanistan Disisleri Bakanı yaptığı açıklamada "AB-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesi ve Gümrük Birliğinin sonuçlandırılmasının tamamen Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümünde

²⁷ European Council, Presidency Conclusions, Lisbon, 26-27 June, 1992, Brussels, General Secretariat of the Council.

kaydedilecek gelişmelere bağlı olacağını” ifade etmiştir.²⁸ Yunanistan Disisleri Bakanı'nin açıklaması dikkatle incelendiğinde, Yunanistan'ın geleneksel kati politikasına bir esneklik kazandığını gözlemlemek mümkündür. Önceleri Kıbrıs ve Ege konularındaki sorunların kesin çözümünü AB-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesi için ön koşul olarak belirleyen Yunanistan, yeni politikasında “çözüm yolunda kaydedilecek gelişmeleri”, koşul olarak öne çıkarmıştır. Yunanistan'ın şartlı diplomasisindeki bu esnekliğin nedeni, AB üyeleri ülkelerin Gümrük Birliğinin kurulması konusunda kararlilikleri ve bu yönde Yunanistan üzerine baskıyı yoğunlaştırmalarıdır.

Özellikle Akdeniz Bölgesindeki AB üyesi ülkelerin Yunanistan üzerine yoğun baskı oluşturmalarının bir diğer nedeni ise; AB'nin dış politika tercihlerinin belirlenmesinde, kuzey-güney ülkeleri arasında denge kurma mücadelesidir. AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa'ya hedefleyen genişleme politikası, Birlik içerisinde kuzey-güney dengesinin Almanya kontrolündeki kuzey lehine değişimine yol açmış ve bu gelişmeler güney grubu ülkeler tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Bu nedenle, Fransa, İspanya ve İtalya gibi Akdeniz Bölgesindeki ülkeler (İngiltere'nin de desteğiyle), bir güney doğu Avrupa ülkesi olan Türkiye'ye Avrupa perspektifinin verilmesine destek sağlamışlardır.

AB'nin Gümrük Birliği'ni sonuçlandırarak Türkiye ile ilişkileri geliştirme yönündeki kararlılığı üzerine, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi 1993 yılında toplanarak, Gümrük Birliğinin 1995 yılına kadar sonuçlandırılmasını kararlaştırdı. Yunanistan'ın bu süreci bloke etmesini önlemek için, AB, Güney Kıbrıs'ın üyelik başvuru talebini bir kart olarak kullanmayı hedefledi. AB Komisyonu 1993 yılında Güney Kıbrıs'ın üyelik başvurusu üzerine hazırladığı raporda, “toplumlararası görüşmelerde bir uzlaşma sağlanamadığı takdirde, Kıbrıs'ın üyelik talebinin 1995 Ocak ayı içerisinde yeniden değerlendirilmesini” öneriyordu.²⁹ Açık bir şekilde, Gümrük Birliği'nin sonuçlandırılmasının zamanlaması (1995) ile Kıbrıs'ın üyelik başvurusunun 1995 yılında yeniden değerlendirilmesi arasındaki zaman uyumu bir rastlantıdan çok, AB'nin Kıbrıs kartını bir pazarlık unsuru olarak kullanma isteginin belirtisi olarak değerlendirilmelidir. Diploması literatüründe “uzlaşma paket politikası” (package deal politics) olarak tanımlanan AB'nin Kıbrıs politikasındaki temel hedefler şunlardır:

- Türkiye ile Gümrük Birliği kurulmasını Kıbrıs sorunuyla ilişkilendirerek, Türkiye ve KKTC üzerinde baskı uygulamak ve çözüm konusunda iki tarafın daha yapıcı ve uzlaşıcı olmasını sağlamak,
- Güney Kıbrıs'ın üyelik talebi kartını kullanarak, Yunanistan üzerinde baskı kurmak ve Yunanistan'ın AB-Türkiye arasında Gümrük Birliği'ni kurma sürecini bloke etmesini engellemek.

²⁸ Agence Europe, No: 5759, 27 June 1992, Brussels, s.7.

²⁹ The European Commission, The Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus, COM(93)313, Brussels, 30 June, 1993.

1994 yılı ilkyarisi AB-Türkiye ilişkileri, Yunanistan'ın AB Dönem Başkanlığı'ni devralmasıyla farki bir sürece girdi. 1993 Ekim ayında yapılan seçimler sonucunda kurulan Andreas Papandreu liderliğindeki PASOK Hükümeti, Türkiye-AB ilişkilerinin gelişmesine olumsuz bakan bir dis politika stratejisi izlemeye başladı. AB-Türkiye ilişkileri konusunda çalışmalarıyla tanınan İlhan Tekelli ve Selim İlki'nin belirttiği gibi, "Yunanistan dönem başkanlığını, beklenildiği şekilde fırsatları kullanarak - çok kez de fırsatlar yaratarak - büyük rahatsızlık duyduğu Gümrük Birliği'nin tamamlanması çalışmalarına karşı kullandı."³⁰

Buna karşılık, Yunanistan'dan AB Dönem Başkanlığı'ni devralan Fransa, tikanan AB-Türkiye ilişkilerini geliştirme yönünde yoğun çaba göstermiştir. Fransa Başkanlığı'ndaki AB Konseyi Genel Sekreterliği yaptığı açıklamada; "eger Gümrük Birliği anlaşması oybirliği ile sonuçlandırılırsa, Kıbrıs ile tam üyelik müzakereleri 1996 Avrupa Konferansının sonuçlanmasından altı hafta sonra başlatılabilir" ifadesini kullandı.³¹ Bunun sonucu olarak Yunanistan, diğer AB üyesi ülkelerin Türkiye ile Gümrük Birliğinin kurulması gerektiği konusundaki kararlılıkları karşısında, Türkiye'ye karşı uygulamak istediği "sartlı diplomasi" politikasından taviz vermek zorunda kaldı. Nihayet, Mart 1995 yılında Türkiye-AB Ortaklık Konseyi oybirliği ile Gümrük Birliği'ni kuran kararı kabul etti.

Yukarıdaki analizler ışığında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Yunanistan, AB'nin Türkiye politikasının olusturulmasında ve uygulanmasında etkin bir rol oynamasına rağmen, bu etkinlik tek başına belirleyici olmamıştır. Yunanistan'ın etkinlik derecesi diğer üye ülkelerin bu konudaki politika tercihleri ve stratejik öncelikleri ile sınırlıdır. Bir başka ifadeyle, AB, Yunanistan'ın Birlik kurumlarını Türkiye'ye karşı kullanma stratejisine, ancak AB'nin Türkiye'ye uyguladığı "containment policy" hedefleriyle uygunluğu ölçüsünde izin vermiştir. Gümrük Birliği sonrası Lüksemburg ve Helsinki Zirveleri süreçlerindeki AB'nin politika tercihleri de bu savi desteklemektedir.

6. Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Tam Üyelik Talebi: Türk-Yunan Sorunlarının Ön Plana Çıkarılması

Gümrük Birliği tamamlandıktan hemen sonra, Türkiye AB'ye üyelik talebini tekrar gündeme getirmeğe başladı. AB, Türkiye'nin bu konudaki talebine sıcak bakmadığı gibi, yakın gelecekte Türkiye'nin üyelik beklentilerini güçlendirecek açıklamalardan da özellikle kaçındı. Fakat, AB'nin bu stratejisi, genişleme politikası çerçevesinde öne çıkarılan adaylar arasında "esitlik" ve "ayrım yapmama" ilkeleri ile bir çelişki oluşturmaktadır. Bu çelişki karşısında AB, Yunanistan faktörünü tekrar ön plana çıkartarak, Türkiye'ye karşı uyguladığı paradoksal politika tercihine mesru bir zemin oluşturmaya çalışmıştır.

³⁰ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Türkiye ve Avrupa Birliği: Ulus Devletini Asma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 322.

³¹ Agence Europe, No 5979, 27 June 1994, Brussels, s.2.

Aralık 1995 sonlarında bir Türk gemisinin karaya oturması sonucu başlayan Ege'deki kayalıkların egemenliğinin hangi ülkeye ait olduğu konusundaki diplomatik kriz (Kardak/İmra Krizi), iki ülkeyi 1996 yılında çatışmanın esigine getirmekle birlikte, Ege Denizi'ndeki hava ve kıta sahanlığı konularındaki anlaşmazlıkları yeniden alevlendirdi. Yunanistan, Türkiye'nin AB'ye üyelik perspektifini (Kıbrıs olayında olduğu gibi) Ege Denizi'ndeki hava ve kıta sahanlığı konularındaki sorunların çözümü kosuluna bağlamak için, AB kurumlarında diplomatik çabalarını yoğunlaştırmaya başladı. 15 Temmuz 1996 tarihinde Brüksel'de toplanan AB Bakanlar Konseyi aldığı kararda, "Türkiye-AB ilişkilerinin uluslararası hukuk, uluslararası anlaşmalar ve AB üyesi ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğü çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini beyan etti."³² Heinz Kramer'e göre AB Bakanlar Konseyinin bu yöndeki kararının asıl önemi, "Avrupa Birliğinin, Yunanistan'ın AB ilişkilerinin gelişmesini engelleme politikasıyla, bu ilişkinin içinde yer alan diğer üye ülkelerin çıkarları arasında bir uzlaşma örneğini oluşturmasıydı."³³

Gerçekten de, Gümrük Birliği sürecinde etkisiz hale getirilen Yunanistan faktörü, Türkiye'nin üyelik talebi gündeme geldiğinde tekrar öne çıkartılmaya ve etkin kılınmaya çalışıldı. Bir başka ifade ile, Yunanistan'ın Türkiye'nin tam üyelik perspektifini Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümüne bağlama hedefi ile, AB'nin Türkiye'nin üyelik beklentilerini erteleme politikası hedefi uyum içerisinde bulunuyordu. Tarafların politikalarındaki bu uyum, Yunanistan'a Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs ve Ege sorunlarını öne çıkarma avantajını verirken; AB'ye de, Türkiye'nin tam üyelik beklentilerini ertelemek için mesru dayanak sağlıyordu. Örneğin, 1996 yılındaki Türk-AB Ortaklık Konseyi toplantısında, Türk Disisleri Bakanının gündeme getirdiği Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verilmesi yönündeki talebi, AB Konseyi Dönem Başkanı, Hans van Mierlo, tarafından "Türkiye'nin tam üyeliğinin Türk-Yunan sorunlarının çözümüne bağlı" olduğu gerekçesiyle destek bulmadı.³⁴ AB Konseyi Başkanının bu açıklaması, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı uygulamaya çalıştığı "sartlı diplomasi" politikası ile, AB'nin Türkiye'nin üyeliğini erteleme politikası arasındaki uyumu göstermesi açısından önemlidir.

AB-Türkiye ilişkilerinde Yunanistan faktörünün AB tarafından kullanılması, AB Komisyonunun 1997 yılında hazırladığı Gündem 2000 (Agenda 2000) adlı çalışma raporunda da görülmektedir. AB'nin geleceğinin şekillendirilme çalışıldığı bu raporda, Türkiye-AB ilişkilerinin Gümrük Birliği çerçevesinde geliştirilmesinin rasyonel bir strateji olduğu belirtildikten sonra, ülkenin, Yunanistan ile arasındaki ikili sorunlar ve insan hakları ihlalleri nedenleriyle, AB'nin genişleme sürecinin dışında tutulması gerektiği vurgulandı.³⁵

³²Zikreden, Heinz, Kramer, Avrupa ve Amerika Karsısında Değişen Türkiye, Timas Yayınları, İstanbul, 2001, s.252.

³³Ibid, s.253.

³⁴Bulletin European Union, No: 10-1996, Office for Official Publication for European Union, Luxemburg, 1996.

³⁵The European Commission, "Agenda 2000: For Stronger and Wider Union", COM 97 final, Bulletin of the European Union, Brussels, 1997.

AB'nin genişleme politikasının tartışıldığı Lüksemburg Zirvesi'nde ise, üye ülkeler, Türkiye'nin Yunanistan ile arasındaki sorunları gerekçe göstererek, Türkiye'nin tam üyelik beklentilerini ileri bir tarihe ertelediler.

Sonuç olarak, çeşitli nedenlerle (Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin ekonomik ve politik entegrasyon sürecine muhtemel etkileri, işgücü serbest dolasımı, Türkiye'nin AB bütçesine maliyeti ve Türkiye'nin Avrupa Kimliği konusundaki tartışmalar gibi), Türkiye'nin tam üyelik talebine sıcak bakmayan AB, Yunanistan faktörünü Türkiye'nin tam üyeliği önündeki en önemli engel olarak ön plana çıkarmıştır. Yunanistan Disisleri Bakanı, Theodoras Pangalos, Lüksemburg Zirvesi öncesi yaptığı açıklamada, "ortaklarımız bir yandan Ankara'ya Türk-AB ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde çaba gösterdiklerini söylerken, diğer yandan ise Yunanistan'ın şartlarını gerekçe göstererek, Türkiye'nin tam üyeliğini engellemeye çalışıyorlar. Türkiye ile sorunları olan bazı AB üyesi ülkeler, Yunanistan'ın arkasına saklanmaktadır" ifadesini kullanmıştır.³⁶ Gerçekten de, AB'nin "containment policy" çerçevesinde Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesini destekleyen Almanya, bazı nedenler dolayısıyla, (işçilerin serbest dolasımı ve Türkiye'nin AB entegrasyon sürecine olumsuz etkileri gibi) Türkiye'nin tam üyeliğine sıcak bakmamıştır. Almanya bu bağlamda, Türk-Yunan sorunlarını Türkiye'nin tam üyelik yolundaki asil engeller olarak öne sürmüştür. Örneğin, Almanya Disisleri Bakanı, Klaus Kinkel, 1997 de yaptığı açıklamada, "Türkiye, Yunanistan ile arasındaki Kıbrıs ve Ege sorunlarını tam üyelikten önce mutlaka çözmek zorundadır" açıklamasında bulunarak,³⁷ AB-Türkiye ilişkilerinde Yunan faktörünü ön plana çıkartan bir yaklaşım sergilemiştir.

1997 yılındaki AB Lüksemburg Zirvesi kararları Türkiye-AB ilişkileri açısından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Öncelikle, Türkiye, Zirveden sonra AB'nin 1990 yılından itibaren kendisine uyguladığı (veya uygulamaya çalıştığı) "containment policy" stratejisindeki Avrupa perspektifini sorgulamaya başladı. Bunun nedeni, sunulan Avrupa perspektifinde, Türkiye'nin Avrupa'nın yapılanmasındaki yeri belirsiz olusudur. Aynı zamanda, AB içinde de, Türkiye'nin Avrupa kimliği açık bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bir diğer önemli faktör ise, AB, Türkiye'nin üyelik perspektifini kati ve etkili bir şekilde Yunanistan'ın "sartlı diplomasi"sine bağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin diplomatik uyarılarına rağmen, AB'nin Güney Kıbrıs ile katılım ortaklığı görüşmelerini başlatma kararı alması, Türkiye'nin AB'nin politikalarına karşı daha kuskucu ve eleştirel bakmasına yol açtı.

Yukarıdaki faktörler nedeniyle, Türkiye AB politikasının kabul edilemez olduğunu belirterek, Birlik ile siyasal diyalogu dondurdugunu ilan etti. Bu şekilde AB-Türkiye ilişkileri kritik bir döneme girmiş oldu. Lüksemburg Zirvesi kararları sonrası AB-Türkiye arasındaki ilişkilerdeki olumsuz gelişmeler, AB'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı "containment policy" hedefleri açısından uyumsuzluk oluştuyordu. Türkiye'nin Londra'da düzenlenen Avrupa Konferansı'na

³⁶ Christopher Bohlen, "At Long Last, Greece and Turkey Tiptoe Towards Reconciliation", New York Times, 21 July, 1997.

³⁷ Financial Times, 24 March, 1997.

katılmayı reddetmesi üzerine, AB Dönem Başkanlığını yürüten İngiltere, Türkiye ile ilişkilere yeniden işlerlik kazandırabilmek için çaba göstermeye başladı. Örneğin, Avrupa Komisyonu Mart 1998 tarihinde “Türkiye için Avrupa Stratejisi” (European Strategy for Turkey) hazırlayarak, AB Bakanlar Konseyi’ne sundu.³⁸ Diğer taraftan bazı AB üyesi ülkeler, (özellikle Fransa ve Almanya) Güney Kıbrıs’ın tam üyeliğinin halen askıda olduğunu ve Kıbrıs’ın AB’ye üye olabilmesi için, adadaki siyasi sorunların çözülmesi gerektiğini bildirerek, Türkiye’nin konuyla ilgili hassasiyetine yer verdiler.

Yunanistan, AB’nin Türkiye ile ilişkileri yeniden yapılandırma yönündeki çabalarına Kıbrıs ve Ege sorunlarını ileri sürerek, destek vermedi. Fakat, diğer üye ülkeler, Yunanistan’ı Türkiye’ye karşı daha yapıcı politika(lar) izlemeye davet ederek, planlanan yeni Türkiye Stratejisi’ne karşı veto kullanmamasını istediler. Örneğin, Mart 1998 tarihinde İngiltere Disisleri Bakanı, Robin Cook, “Türkiye ile ilişkileri yeniden yapılandırarak işlerlik kazandırmak için alternatif yollar bulmak zorundayız” açıklamasında bulunarak, Yunanistan’a diplomatik bir uyarıda bulundu.³⁹ Benzer şekilde, Fransa’nın AB’den sorumlu Bakanı, Pierre Moscovici, “Yunan vetosunu aşmak için yeni yollar düşünmeliyiz. AB-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesi bloke edilemez” diyerek, AB’nin Türkiye ile ilişkilerini yeniden yapılandırması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴⁰ AB üyesi ülkelerin bu yöndeki çabalarını Birlik prensiplerinin ihlali olarak değerlendiren Yunanistan, gerekirse Lüksemburg’daki Avrupa Mahkemesine (Court of Justice) başvuru yapacağını bildirdi.⁴¹ Fakat, Gümrük Birliği’nin kurulması sürecinde olduğu gibi, Yunanistan, diğer ülkelerin Türkiye ile ilişkileri yeniden yapılandırma konusundaki kararlılığı ve bu yöndeki baskıları karşısında, Türkiye’ye izlediği “sartlı diplomasi” politikasına esneklik kazandırmak zorunda bırakıldı. İngiltere’den AB Dönem Başkanlığını devralan Almanya, (iktidara gelen Sosyal Demokrat Hükümetin de etkisiyle) Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesi ve Türkiye’ye daha açık bir Avrupa perspektifi verilmesi yönünde çabalar göstermeye başladı. Özellikle AB’nin Köln Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylığının tanınması yolundaki tartışmalar, Türkiye-AB ilişkilerinin yeni bir sürece gireceğinin ilk sinyallerini gösteriyordu.

Bir yandan AB-Türkiye ilişkilerinde yukarıda belirtilen gelişmeler yaşanırken, diğer yandan ise Subat 1999 tarihinde yaşanan Öcalan krizi güvensizlik temeline dayanan Türk-Yunan ilişkilerini daha da karmaşık bir hale getirdi. Alkan’ın belirttiği gibi “Yunan Hükümetinin PKK Örgütüne vermiş olduğu destekle AB’deki ortaklarının siyasi tavırları arasında açık bir farklılık

³⁸ The European Commission, EU-Turkey Relationship: Strategy for Relations between Turkey and European Union, COM (98 208) , Brussels, March 1998.

³⁹ Middle East International, 13 March 1998.

⁴⁰ Zikreden, Pia Christiana Wood, “Europe and Turkey: A Relationship Under Fire”, Mediterranean Quarterly, Vol.10, No.1 Winter, 1999, s.13.

⁴¹ Agence Europe, 22 October 1998.

bulunmaktadır.”⁴² Türkiye, Yunanistan’i PKK’ya vermiş olduğu destek nedeniyle “suçlu ülke” ilan ederek, Batıdan (özellikle Avrupa Birliğinden) Yunanistan’ın, teröre destek veren ülkeler listesine dahil edilmesini talep etti. AB, bir taraftan yumuşak bir üslupla Yunanistan’i kinarken; diğer taraftan ise Türkiye’nin Yunanistan’a karşı sert tutumunun yersiz olduğunu beyan ederek, Türk-Yunan gerginliğinin çatışmaya dönüşmemesi yönünde çaba gösterdiler.⁴³ Kardak/Imma krizi örneğinde olduğu gibi, AB’nin Türk-Yunan sorunlarına yönelik politikaların sorun çözme merkezli yaklaşımdan çok, taraflar arasındaki “çatışmayı engelleme” yönünde bir strateji izlediği gözlenmektedir.

7. Helsinki Sonrası Türk-Yunan İlişkilerinde Diyalog Diplomasisi

AB Dönem Başkanlığını Almanya’dan devralan Finlandiya, Birliğin gündem konularını genişleme ve Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) olarak belirledi. Bu gündem konuları Türkiye’yi çok yakından ilgilendiriyordu. Kosova Savası, AB’nin AGSP oluşturma gerekliliğini bir kez daha ortaya çıkardı. Bu yeni süreç NATO’nun Avrupa güvenliği içerisindeki rolünü tartışmaya açtığı gibi, uzun dönemde Türkiye’nin AGSP’nin yapılmasındaki yeri sorununu gündeme getirdi. AB yasal prosedürü gereği, AGSP içerisinde karar alma sürecine sadece üye ülkeler katılabilmektedir. Öngörülen AGSP’nin gerektiğinde NATO imkanlarını kullanma isteği (veya zorunluluğu) dikkate alındığında, Türkiye’nin NATO üyesi olması, bu ülkeye Avrupa Güvenlik Kimliği içerisinde Türkiye’nin yeri ve AB üyeliği konularında yapılan müzakerelerde önemli bir avantaj sağladı. Gündemin diğer konusu olan AB genişleme politikası ise yine AGSP ile çok yakından ilgiliydi: aday ülkelerin AGSP mekanizmasına uyum gerekliliği, AB’nin bu iki ayrı politikasının esgüdümünü ve koordinasyonunu gerektiriyordu.

AB Lüksemburg Zirvesi kararları sonrası kritik bir döneme giren Türkiye-AB ilişkileri, yukarıdaki gelişmeler ışığında yeniden değerlendirilerek geliştirilmesi, tarafların politik ve stratejik çıkarları için gerekliydi. Türkiye, AB genişleme politikasının tartışılacağı Helsinki Zirvesinde aday statüsü alabilmek ve AGSP yapılanma süreci içerisinde yer almak istemekteydi. AB ise, AGSP yapılanma sürecine Türkiye’nin desteğini almak ve NATO olanaklarını kullanabilmek için Türkiye ile diyaloga ihtiyaç duymaktaydı. Uluslararası ilişkiler literatüründe “trade off politics” (politika pazarlığı) olarak tanımlanan bu pazarlık sürecinde, taraflar aralarındaki diplomasi trafiğini arttırdılar. AB, Türkiye’nin “aday adayı” statüsünü “aday” statüsüne yükselterek, Türkiye’ye karşı uyguladığı “containment policy” stratejisini yeniden şekillendireceği yönünde diplomatik mesajlar verdi.

Yunanistan ise inisiyatifi dışında gelisen bu sürece onay vermeyeceğini bildirerek, Türkiye’ye karşı “sartlı diplomasi”sini sürdürdü. Fakat, diğer AB üyesi

⁴² Haluk Alkan, “Avrupa Birliğine Entegrasyon Sürecinde Yunanistan: Gerilimli Bir Dönüşümün Hikayesi”, Türkiye-Yunanistan: Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar, ASAM Yayınları, 44, Ankara, 2002, ss.81-82.

⁴³ Heinz, Kramer, Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s.257.

ülkeler, Türkiye'nin adaylığının Aralık 1999 tarihli AB Helsinki Zirvesi'nde tanınması gerektiğini açıklayarak, Yunanistan üzerinde baskı uygulamaya başladılar.⁴⁴ AB, Türkiye'nin genişleme sürecinin dışında tutulmasının, Birliğin ve Yunanistan'ın çıkarlarını zedeleyeceğini; ayrıca Türk-Yunan sorunlarının çözümünün daha karmaşık hale gelebileceğini belirterek, Yunanistan'a Türkiye'nin adaylığını tanınması yönünde diplomatik baskı yaptı. Diğer yandan Türkiye, aday statüsünün tanınmasının Yunanistan tarafından engellenmesinin olumsuz sonuçlar doğurabileceğini vurgulayarak, Yunanistan'ı uyardı. Örneğin, Avrupa İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı, M. Ali Ertemçelik, Yunanistan'a gönderdiği mesajda, "Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığını engellemesi durumunda son zamanlarda gelişen Türk-Yunan ilişkilerinin devam ettirilmesinin zor olacağını; bunun yanında Türkiye'nin adaylığının Yunanistan tarafından kabulü halinde, gelişen işbirliğinin taraflar arasındaki sorunların çözümüne olumlu etki yapabileceğini" belirtti.⁴⁵ AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin adaylığının tanınması konusundaki kararlığını gören Yunanistan, 1999 Aralık tarihli AB Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığını tanıyacagını açıkladı. Yunanistan'ın politikasındaki bu değişimin nedenleri olarak şu noktalar vurgulanabilir:

- AB üyesi ülkelerin bu konudaki kesin kararlılığı,
- 1997 AB Lüksemburg Zirve kararları sonrası AB-Türkiye ilişkilerinin kesintiye uğraması ve bunun Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümleri konusundaki çabalara olumsuz etkileri,
- Türkiye'nin Avrupa entegrasyon süreci dışına itilmesi durumunda, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı AB kartını kullanma etkinliğinin azalma olasılığı ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı uyguladığı "sartlı diplomasi" stratejisinin kurumsal dayanağını yitirme kaygısı,
- Ağustos 1999 Marmara depremi sonrası gelişen Türk-Yunan yakınlaşmasının getirdiği olumlu beklentiler.

Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığına onay vermesi, bu ülkenin Türkiye'ye karşı izlediği "sartlı diplomasi" politikasından vazgeçtiği anlamında değerlendirilmemelidir. Aksine, adaylığının tanınması yoluyla Avrupa perspektifi verilen Türkiye'nin, Ege ve Kıbrıs konularında AB'nin baskı ve etkisine daha açık bir duruma gelebileceğini varsayan Yunanistan, Türkiye'ye karşı izlediği "sartlı diplomasi" politikasını daha etkin kılmayı amaçladı. Örneğin, Yunanistan, Helsinki Metni hazırlanırken, Türkiye'nin AB üyeliğini, Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümünde kaydedilecek gelişmelere, bağlayarak Türkiye'ye karşı diplomatik bir avantaj sağlamaya çalıştı. Helsinki Metni dikkatlice incelendiğinde, Yunanistan'ın bu konuda belirli ölçülerde başarı kazandığı da söylenebilir. Bu açıdan, Yunanistan'ın kazanımları şöyle sıralanabilir:

⁴⁴ Agency Europe, No. 3215, 22 September, 1999.

⁴⁵ Peter Norman, "Turkey Warns Greece over the Candidacy", Financial Times, 10 December 1999.

• Yunanistan Güney Kıbrıs'ın tam üyelik perspektifini güvence altına almıştır. Helsinki Metnine göre, “üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar adada kapsamlı bir çözüme ulaşılmaması durumunda, AB Konseyi Kıbrıs'ın üyeliği konusundaki kararını, yukarıdaki husus ön koşul olmaksızın, verecektir.”⁴⁶

• Yunanistan, Ege Denizindeki egemenlik hakları sorunlarının çözümü konusundaki tezini Avrupa platformunda güçlendirmiştir. Helsinki Metni Dördüncü Maddeye referans yaparak, “ tarafların devam eden sınır anlaşmazlıkları ve ilgili diğer konuları çözmek için her türlü çabayı göstermesi”; ve bunda başarılı olunmadığı takdirde, “ anlaşmazlıkların makul bir süre içinde, Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürülmesi” gereğini vurgulamıştır.⁴⁷

Ancak bütün bunlara rağmen, yukarıdaki maddelerin (veya koşulların) Türkiye için birer ön koşul oluşturdugunu ileri sürmek güçtür. Bir başka ifadeyle, Helsinki Metnindeki Türkiye'nin tam üyeliğine getirilen koşullar kesin bir ifadeyle belirtilmemiştir. Örneğin, Türkiye, Helsinki Metninde belirtilen “ tarafların aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için her türlü çabayı 2004 yılına kadar göstermesi gereği ve başarılı olunmadığı takdirde anlaşmazlıkların makul süre içerisinde UAD' ya götürülmesi” ile ilgili 4 Maddeye açıklık getirilmesini talep etmiştir. AB adına, Dönem Başkanlığını yürüten Finlandiya Başbakanı, Paavo Lipponen, Bülent Ecevit'e gönderdiği resmi mektupta, 2004 yılının kesin bir tarih olmadığı ve sadece Konseyin durumu yeniden değerlendireceği makul süreyi belirtmesi açısından önemli olduğunu bildirdi.⁴⁸ Buna rağmen, Helsinki Metni koşullarındaki belirsizlikler, tarafların koşulları farklı yönde değerlendirmeleri sorununu ortaya çıkardı. Örneğin, bir yandan Başbakan Bülent Ecevit “Kıbrıs konusunda hiçbir ön şartı kabul edemeyiz”⁴⁹ açıklamasını yaparken; diğer taraftan Yunanistan Disisleri Bakanı, Yorgo Papandreu, “Türkiye'nin tam üyeliği, Kıbrıs ve Ege konularında ki sorunların çözümüne bağlıdır”⁵⁰ şeklinde bir açıklama yaptı. Görüldüğü üzere Helsinki Metni, Türkiye ve Yunanistan'ın taleplerine yanıt verir şekilde dikkatlice kaleme alınmış bir “diplomatik metin” görünümündedir. AB, Helsinki Metniyle bir taraftan Türkiye'ye uyguladığı “containment policy” stratejisini yeniden yapılandırarak AB-Türkiye ilişkilerine bir perspektif kazandırmış; diğer taraftan ise diplomatik bir manevra ile, Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığının tanınmasına onay vermesini sağlamıştır.

Helsinki süreci, Türkiye-AB ilişkilerine ivme kazandırdığı gibi, Türk-Yunan ilişkilerinde “diyalog diplomasi”si sürecini de hızlandırmıştır. Her iki ülkenin Disisleri Bakanları karşılıklı resmi ziyaretlerde bulunarak ekonomi, turizm, çevre, kültür, ulaşım, bilim ve teknoloji konularında ikili antlaşmalar

⁴⁶ European Council, Presidency Conclusions, Helsinki 10-11 December, 1999, Brussels, General Secretariat of the Council.

⁴⁷ Ibid, Paragraf 4.

⁴⁸ Bkz, Başbakan Bülent Ecevit'in Helsinki Zirvesini takiben yapmış olduğu basın açıklaması, 10 Aralık 1999,(www.mfa.gov.tr).

⁴⁹ Financial Times, 11 December 1999.

⁵⁰ Macedonian Press Agency, 18 February 1999, s.5.

imzalamislardir. Taraflar, ayrica aralarinda güven atmosferini gelistirmek amaciyla, “güven arttirici önlemler paketi” olusturulmasi konusunda da karara varmislardir. Bu çerçevede tatbikatlarin ve silahlı uçuslarin sinirlendirilmesi, taraflar arasinda askeri bilgi ve gözlemci degisimi, yüksek düzeyde askeri diyalog platformlarinin olusturulmasi ve NATO inisiyatifinde “Baris İçin Ortaklik” baglaminda isbirliginin arttirilmesi konularinda anlasmaya varilmistir.⁵¹ Konu ile ilgili diger bir gelisme ise, Türkiye ve Yunanistan Disisleri Bakanlarinin 31 Ekim 2000 tarihinde Macaristan’da yapilan Kuzey Atlantik Asamblesi Birliği toplantısında yaptıkları görüsmeye, üzerinde anlasmaya varilan güven arttirici önlemlerin bir an önce uygulanmaya konulmasi konusunda görüs belirtmisler ve Disisleri Siyasi Direktörlerine konuyla ilgili çalışma tasarisi hazirlamaları için direktif vermişlerdir.⁵²

Bunun yanında, çok sayıda sivil toplum örgütü ve organizasyon iki toplum arasındaki ilişkileri geliştirmek için kendi faaliyet alanları ile ilgili diyalog sürecini hizlandirmaya başladılar. Helsinki sonrası Türkiye-Yunanistan ilişkileri gelisme göstermesine ragmen, bu gelişmeler genelde “düşük politika” (low politics) olarak adlandırılan ekonomik ve kültürel alanlarda gözlenmektedir. 1987 Davos sürecinde olduğu gibi, Helsinki Zirvesi sonrası, iki ülke arasında başlayan yakınlaşma “yüksek politika sorunları” (high politics issue) olarak tanımlanan Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümü konusunda tarafların politikalarında önemli bir değisikliğe yol açmamıştır. Örneğin, Yunanistan’ın AB-Türkiye Katılım Ortaklığı Metnine (Accession Partnership) Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümünü, Türkiye’nin tam üyeliği için birer ön şart olarak eklemek istemesi, AB-Türkiye ilişkilerinde diplomatik bir krize yol açtı. Bunun üzerine, Basbakan Bülent Ecevit diger üye ülkelere mektup göndererek, “Türkiye’nin Helsinki Metnine belirttilenlerin disındaki hiçbir kosulu kabul etmeyeceğini” belirtmiştir.⁵³ Yunanistan’ın tüm baskılarına ragmen, Avrupa Bakanlar Konseyi, Katılım Ortaklığı Belgesini⁵⁴Helsinki Metni çerçevesinde yeniden düzenleyerek, Ekim 2000 tarihli Nice Zirvesinde onayladı. Aynı şekilde, Yunanistan’ın müttefik olarak katıldığı “Planlanmış NATO Tatbikati” (The Destined Glory-2000) esnasında Limni hava koridorunun kullanılması, Türkiye-Yunanistan arasındaki hava sahanlığı sorununu yeniden gündeme getirmiş ve bu gelisme Yunanistan’ın tatbikattan çekilmesi sonucunu doğurmuştur.

Yukarıda belirtilen gelişmeler Helsinki sürecinin, taraflar arasındaki kemiklesmiş sorunların çözümü konusundaki etkisinin sınırlı olduğunu göstermesi

⁵¹ Kostas Ifantis, “Türk Yunan Yakınlaşmasının Yansımaları: Yunanistan’ın İlişkilendirme Stratejisinin Sistemsel Gereklilikleri, Türkiye-Yunanistan: Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar, Ankara, Asam Yayınları No: 44, 2002, s.101.

⁵² Türkiye-Yunanistan ilişkileri konusunda bakınız: Türkiye Disisleri Bakanlığı, Türk Yunan İlişkileri (www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/yunan.4.htm)

⁵³ Bkz, Press Releases of Turkish Foreign Ministry on Turkish Accession Partnership, 8 Kasım, 2000 (www.mfa.gov.tr).

⁵⁴ European Commission, Proposal for Council Decision on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives and Conditions contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey COM(2000)714, Brussels, 2000.

açısından önemlidir. AB'nin Türk-Yunan sorunlarının çözümü konusundaki rolünün etkisizliğini, sorunlara taraf olan Yunanistan'ın AB üyesi olması gerçeği ile açıklamak mümkündür. Avrupa Parlamentosu üyesi, Richard Balf, "AB'nin Türk-Yunan sorunlarının çözümü konusunda arabuluculuk rolü üstlenmesi doğru değildir, çünkü Yunanistan bir AB üyesidir"⁵⁵ diyerek, AB'nin tarafsız olamayacağına dikkat çekmiştir.

Görüldüğü üzere, Helsinki sonrası Türkiye-AB ilişkileri yeni bir sürece girmiş olmakla birlikte, henüz bir istikrara kavuştuğunu söylemek güçtür. Bu istikrarsızlığın temel nedenlerinden birisi, Helsinki sürecinin AB'nin Türkiye'ye uyguladığı "containment policy" stratejisini yeni politik ve ekonomik araçlarla destekleyememiş olmasıdır. AB-Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi açık bir şekilde, Türkiye ile tam üyelik görüşmelerine ancak Türkiye'nin politik koşulları yerine getirmesinden sonra başlanabileceğini ifade etmektedir. Fakat, bu politik koşulların belirsizliği, Türkiye-AB ilişkilerinin yasal bir zemine kavuşturulmasını güçleştirmektedir. Daha önemlisi, Helsinki süreciyle kirilgan bir zemine oturtulan AB-Türkiye ilişkileri, AB'nin Kıbrıs politikasıyla daha belirsiz ve sorunlu bir sürece girme riski taşımaktadır.

Yukarıdaki analizlerin ışığı altında, AB'nin Türkiye'ye uyguladığı "containment policy" stratejisinin, Birliğin genişleme politikasının güvenlik hedefleri boyutu ile çeliştiği savı ileri sürülebilir. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde genişleme politikasının temel hedefini, Avrupa kıtasında "istikrar" ve "güven kurmak" olarak deklare eden AB, bu hedefini Türkiye ve Kıbrıs'a izlediği paradoksal politikaları ile tehlikeye sokmaktadır. David Barchard'ın ifade ettiği gibi, "Güney Kıbrıs'ın iki toplum arasındaki sorunlar çözülmeden üye yapılması, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye ve Doğu Akdeniz'e bakışındaki diplomatik ve siyasal dengeleri önemli ölçüde değiştirebilir."⁵⁶ AB'ye üye olmuş Güney Kıbrıs'ın, Yunanistan ile birlikte Birliğin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) prensiplerini ileri sürerek, AB'nin Türkiye üzerinde siyasal ve diplomatik baskı kurması yönünde çaba göstermeleri kaçınılmazdır. Tam üye olarak AB sınırlarına dahil olan Güney Kıbrıs, KKTC'yi "istila edilmiş bölge" ve Türkiye'yi ise "istilacı ülke" olarak tanımlayarak, AGSP prensiplerinin Türkiye'ye karşı uygulanmasını talep edebilir. Yine birleşik Yunan oyları AB Kurumlarında orantıyı bozan bir güç haline gelerek, AB'nin Türkiye politikasının yönlendirilmesinde etkin ve güçlü rol oynayabilir.⁵⁷ Bütün bunların sonucunda, Doğu Akdeniz bölgesinde gerilim artabilir. Bu gelişmeler Avrupa güvenliğini tehdit edebileceği gibi, Avrupa güvenlik kurumları arasında temel bir asimetri de yaratabilir.

Güney Kıbrıs'ın üyelik müzakerelerinde en hızlı ilerleme kaydeden ülke konumunda olması, AB'yi kaçınılmaz olarak Rumların katılımını geciktirmek için gerekçeler bulmak, ya da katılım sonrası yasanacak yeni sorunlarla karşılaşmak

⁵⁵ Richard Balf ile söyleşi, Avrupa Parlamentosu, 20 Haziran 2000, Brüksel.

⁵⁶ David Barchard, Türkiye-Avrupa Birliği: Güçlü Bir Ortaklığa Doğru, TESEV, İstanbul, 2000, s.25.

⁵⁷ Ibid, p.25.

arasında bir tercih yapmaya zorlayacaktır.⁵⁸ Bu bağlamda bazı AB üyesi ülkeler - özellikle Fransa, İtalya ve Danimarka - Güney Kıbrıs'ın üyeliği sonrası yaşanacak sorunların getireceği risk ile birlikte, Türkiye'yi AB entegrasyon sürecinin dışında tutmanın yaratacağı ekonomik ve politik maliyetin, AB çıkarlarıyla uyusmadığını gerekçe göstererek, Güney Kıbrıs'ın üye yapılmaması gerektiğini ifade ettiler.⁵⁹ Genişlemeden Sorumlu Avrupa Komisyonu Komiseri, Günter Verheugen, yaptığı açıklamada, "Avrupa Birliği'nde güçlü ve etkili bazı ülkeler, Güney Kıbrıs'ın OGSP alanında üyelik şartlarını yerine getiremediğini ileri sürerek, Kıbrıs ile katılım müzakerelerinin dondurulmasını talep ediyorlar" açıklamasında bulunarak, Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğinin sorunlu olacağını ifade etmiştir.⁶⁰

8. Sonuç

Yunanistan 1981 yılında AB'ye tam üye olduktan sonra, Türkiye ile arasındaki sorunları AB platformuna taşıyarak ikili sorunları "Avrupa sorunu" statüsüne tasımayı bir dış politika önceliği olarak benimsemiştir. 1981-1987 dönemi içerisinde Avrupa Birliği, Türk-Yunan sorunlarına karşı "denge politikası" izleyerek, Yunanistan'ın bu sorunları AB platformuna taşıma çabasına sıcak bakmamıştır. AB'nin izlemiş olduğu "denge politikasının" ardındaki temel faktörün, Soğuk Savaş dönemi içerisinde Türkiye'nin stratejik önemi unsuru gösterilmesine rağmen, diğer faktörlerin de varlığı yadsınmaz. Bir diğer ifadeyle, bu dönem itibarıyla "Ortak Pazar" temeline dayalı bir organizasyon karakteristiği taşıyan AB'nin, politik içerikli Türk-Yunan sorunlarına taraf olması, Birlik prensipleri açısından rasyonel bir politika tercihi olarak kabul görmemiştir. Gerçekten de, 1987 tarihinde yürürlüğe giren "Tek Senet Sözleşmesi" ile AB'nin siyasal entegrasyon sürecini başlatması ve 1992 "Maastricht Antlaşması" ile Birlik içerisinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturulması, Yunanistan'ın Türkiye ile arasındaki ikili sorunları AB gündemine taşımasını kolaylaştırmıştır. Yunanistan ODGP ilkelerini ileri sürerek, diğer üye ülkeler üzerinde Türkiye'ye karşı daha aktif bir politika izlenmesi gereği konusunda baskılarını artırmaya başladı. Bu gelişmeler AB'nin Türk-Yunan sorunları karşısında izlediği denge politikasında bazı değişikliklere yol açmıştır.

AB'nin Türk-Yunan sorunları ile ilgili politikalarında asıl değişimler, 1987 yılında Türkiye'nin Birliğe tam üyelik başvurusu ile başlamıştır. Türkiye'nin AB ile tam entegrasyonu dış politika önceliği olarak belirlemesi ve bu yöndeki kararlılığı, Yunanistan'ın Ege ve Kıbrıs konularındaki sorunları AB-Türkiye ilişkilerine taşıma merkezli "sartlı diplomasi" politikasına etkinlik kazandırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin tam üyeliğine kısa ve orta dönem içerisinde sıcak bakmayan AB, Yunanistan'ın "sartlı diplomasi" politikasına destek vererek,

⁵⁸ Ibid, s.26.

⁵⁹ Financial Times, 13 December, 1999.

⁶⁰ Neill Nugent, "EU Enlargement and Cyprus Problem", Journal of Common Market Studies, Vol.38, No.1, s.147.

Türkiye'ye uygulamış olduğu "containment policy" stratejisine mesruluk kazandırmaya çaba harcamıştır.

Çalışmada ele alınan AB-Türkiye ilişkilerinde bes önemli dönemin analizi sonucunda şu değerlendirilme yapılabilir: AB'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı politikanın formüle edilmesinde ve uygulanmasında Yunanistan'ın rolü sanıldığının aksine sınırlıdır. Özellikle Gümrük Birliği ve Helsinki süreçleri yukarıdaki savı desteklemektedir. Yunanistan'ın AB-Türkiye ilişkileri içerisindeki rolü ve etkinliği, bu ülkenin politikasının AB üyeleri tarafından kabulü ve Birliğin ortak çıkarlarıyla uyumu ile bağlantılıdır. Maastricht ve Amsterdam Anlaşmaları sonrası AB içerisinde yaşanan yapısal entegrasyon süreci, "ortak diplomasi" uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Baska bir ifade ile, yeni kurumsal ve siyasal normlar, üye ülkelerin tek başlarına (özellikle küçük ülkelerin) Birliğin ortak çıkarlarına zarar verecek dış politika oluşturmalarına olanak vermemektedir. Küçük ülkeler, AB karar alma sürecinde veto hakkına sahip olmalarına rağmen, bu veto kartlarını kullanmakta yeterince bağımsız hareket edememektedirler.

KAYNAKLAR

- Agence Europe, Agence Internationale d' Information Pour la Press, No: 5406, 5 November 1984; No 5979, 27 June 1994; No. 3215, 22 September 1999, Brussels.
- Alkan, Haluk, "Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Yunanistan: Gerilimli Bir Dönüşümün Hikayesi", Türkiye-Yunanistan: Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar, (Ankara, Asam Yayınları 44, 2002).
- Aybak, Tunç, An Analysis of the Process of Association Between Turkey and European Community in the Context of European Integration and Co-operation, Ph.D Thesis, (Hull: University of Hull, the UK, 1995).
- Arikan, Harun, Turkey and European Union: An Awkward Candidate for EU Membership?, Ph.D. Thesis, (Birmingham: the University of Birmingham, the UK, 2001).
- Barchard, David, Türkiye-Avrupa Birliği: Güçlü Bir Ortaklığa Doğru (Istanbul: TESEV, 2000).
- Birand, Mehmet, Ali, Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası: 1959-1990, (Istanbul: Milliyet Yayınları, 1990).
- Bohlen, C., "At Long Last, Greece and Turkey Tiptoe Towards Reconciliation", New York Times, 21 July, 1997.
- Bulletin European Union, No:10-1996, (Lüksemburg: Office for Official Publication for European Union, 1996).

- Çayhan, Esra, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı, (İstanbul: Boyut Matbaacılık, 1997)
- Christakis, M.G., Greece and European Community, Ph.D Thesis, (Kent: University of Kent, the UK, 1993).
- Desmond, Dinan, “The European Political Cooperation”, in The State of European Community, (London: Longman Press, 1991).
- Esche, Matthias, “A History of Greek-Turkish Dispute”, in Journal of Common Market Studies, Vol.19, No 1, 1990.
- European Commission, Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community, Sec (89) 2290 final, (Brussels: 18 December, 1989).
- The European Commission, The Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus, COM(93)313, (Brussels: 30 June,1993).
- The European Commission, “Agenda 2000: For Stronger and Wider Union”, COM 97 final, Bulletin of the European Union, (Brussels: CEEC,1997).
- The European Commission, EU-Turkey Relationship: Strategy for Relations Between Turkey and European Union, COM (98 208), (Brussels: March, 1998).
- The European Commission, Proposal for Council Decision on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives and Conditions Contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey, COM(2000)714, (Brussels: 2000).
- European Council, Presidency Declaration, Luxembourg, 24 June (Brussels: General Secretariat of the Council, 1975).
- European Council, Presidency Conclusions, Luxembourg, 10-11 March, (Brussels: General Secretariat of the Council,1984).
- European Council, Presidency Conclusions, Dublin, 10-11 June, (Brussels: General Secretariat of the Council,1990).
- European Council, Presidency Conclusions, Lisbon, 26-27 June, (Brussels: General Secretariat of the Council,1992).
- European Council, Presidency Conclusions, Essen 10-11 December (Brussels: General Secretariat of the Council, 1994).

- European Council, Presidency Conclusions, Helsinki 10-11 December, (Brussels: General Secretariat of the Council, 1999).
- European Parliament, "Resolution On Cyprus", The Official Journal of the European Communities, (Lüxemburg: Office for Official Publication for European Union, 1983).
- Ifantis, Kostas, "Türk Yunan Yakınlaşmasının Yansımaları: Yunanistan'ın İlişkilendirme Stratejisinin Sistemsel Gereklilikleri", Türkiye-Yunanistan: Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar, (Ankara, Asam Yayınları No: 44, 2002).
- Kramer, Heinz, Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2001).
- Norman, Peter, "Turkey Warns Greece over the Candidacy", Financial Times, (London: 10 December 1999).
- Nugent, Neill, "EU Enlargement and Cyprus Problem", in Journal of Common Market Studies, Vol.38, No.1, 2000.
- Redmond, John, The Next Mediterranean Enlargement: Turkey, Cyprus, Malta? (Dartmouth: Aldershot, 1993)
- Tekeli, İlhan, İkin, Selim, Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Asma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993).
- Uğur, Mehmet, Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak /İnançlılık İkilemi, (İstanbul, Everest Yayınları, 1999).
- Wood, Christina Pia, "Europe and Turkey: A Relationship Under Fire", Mediterranean Quarterly, Volume 10 No. 1, 1999.